

Människovärdet som fras

Pratet om människovärdet har tilltagit sedan den nya kommunallagen antogs 1991. Margareta Norlin förklarar varför.

Provisorn

(till lasarettsvaktmästaren):
– Så ovanligt lite medicin ni hemtar nu för tiden.
Vaktmästarn:
– Ja, å dö tucks di göra ändå.
(Teckning av Herman Neujd, ur Strix 22/1908)

Demokrati är ett flitigt använt begrepp, samtidigt som medborgarnas praktiska möjligheter att utöva denna demokrati undermineras. Människovärde är ett annat honnörsord som släpas fram ur de politiska gömmorna vid högtidliga tillfällen, men som i dagens verklighet – i synnerhet den kommunala verkligheten med prislappar på allt – har föga relevans.

Värdeseminarier 6

De gamla sitter trångt till i ett läge där kommunerna försöker skyflla över kostnader på varandra och de inte längre får flytta fritt mellan kommunerna. Anny Eriksson, 80 år och dement, bodde i en barack utan egen toa och dusch i Härjedalen. Hennes dotter, som bodde i Skarpnäck, ville gärna ha mamma närmare, för att bättre kunna hjälpa till. Ingen av kommunerna kunde tänka sig att betala flytten.

Socialchefen Sören Backlund i Härjedalen sa till tidningen Kommunaktuellt (12/96): "Tänk om det är tio barn som vill ha sina mammor hit och det hur tröna du det skulle gå? Vi skulle få lägga ned hela verksamheter. Ska det vara så svårt att förstå?"

Skämmas hur man än gör

Nej, där ligger människovärdet i lä. Hur man samtidigt ska kunna flytta söderut mot arbetstillfällena och stanna kvar och sköta mamma norrut i det civila mindre samhället, det är det ingen som vet besked om. Skämmas får man lik förbannat, hur man än gör.

Eller klinikerna i Stockholmstrakten som infört DRG-metoden, vilket uttrycks Diagnosrelaterade Grupper. I praktiken blir varje klinik en egen vinstbärande enhet, och då lönar det sig plötsligt att skicka hem döende gamlingar. Många gamla har dött redan i ambulansen på väg hem, och flera fall är anmälda till socialstyrelsen. "Vi har problem med vad termen medicinskt färdigbehandlad innebär", suckar den ansvariga där. Ja, så kan man ju också uttrycka det.

Eller fallet med det skånska paret där mannen hämtar hem sin handikappade fru tre timmar om dagen i egen bil för att hon ska få komma ut från världhemmet ett tag. Han har hyfsad pension, men det innebär bara högre avgifter för frun, och nu har alla sparpengarna tagit slut. Kommunens råd är, enligt DN 19/9-97:

- a. Sälj bilen!
- b. Byt lägenhet (handikappanpassad trea)!
- c. Skilj er!

I andra fall har kommunen uppmanat gamla att sälja villan eller sommarhuset, när maken har brutit benet och tillfälligt hamnat på sjukhus (Norrträje). Tanken att dessa personer hela sitt liv betalat skatt för att just få trygghet och människovärdig vård på sin ålders höm verkar inte ha drabbat de kommunalt ansvariga. Många gamla känner sig rättslösa, godtycke råder, och framför allt gäller

inte längre likställighet och förutsägbarhet i myndighetsutövningen.

Som den gamle skånske mannen uttryckte sig: "Det här är orejält." Professor Lotta Westerhäll vid juridiska institutionen vid Lunds universitet menar att den enskildes rättsställning kraftigt försvagats gentemot det allmänna. Och kan man inte hävda sin rätt, rinner människovärdet ut i sanden. Visst hade mannen i Skåne överklagat behandlingen. Men hur länge orkar en 80-åring vänta? Och hur långt är en kommun beredd att gå, för att kunna pressa ytterligare några kronor ur en beroende gamling?

Ny kommunallag 1991

Till grund för denna utveckling ligger den nya kommunallag som röstades igenom våren 1991 i riksdagen, på socialdemokratiskt initiativ men med alla övriga partier bakom sig, och som avskaffade den gamla regelstyrningen till förmån för målstyrning och låtsasmarknad i kommunerna. Fram till detta ögonblick hade vi haft en lång tradition av vad som i vardagligt tal brukar kallas "likställighetsprincipen". Som medborgare hade man kunnat känna sig säkra på att standarden på skola, vård och omsorg var någorlunda likvärdig, oavsett var i landet man bodde, och att man inte behövde sälja huset om man blev sjuk eller gammal. Idag har denna skrivning i kommunallagen urholkats. Det står numera att människor skall behandlas lika "om det inte finns sakliga skäl för något annat". Men vad är sakliga skäl, och vem bestämmer det?

Kommunjurist Anders Svensson är förfärad över den tilltagande "laglösheten" och kallar denna typ av förändringar för "en privatisering av juridiken". Det öppnar för ett utbrett godtycke, där människors lika rätt inte längre kan garanteras. Standarden på skola, vård och omsorg är idag olika beroende på var man bor, och har kommunen därtill utsatts för särskilda experiment med stadsdelnsnämnder existerar inte ens samma standard mellan kommundelarna.

Det här förtjänar att tänkas över. En gammal bländ man som sitter

på en parkbänk i solen – vilket människovärde har han? Han producerar inte längre någonting, och framför allt inte i den takt som en 25-åring kan göra. Kanske kan han kreta en eller annan barkbåt eller spela en låt på dragspel. Möjligen kan han producera medmänsklighet och kärlek, eller i bästa fall visdom och eftertanke. Men det är färdigheter som inte längre värderas i vårt samhälle. De ger så att säga ingenting på kort tid och i redå pengar. Ska vi ha ihjäl honom då? Om han inte har några barn som kan rycka in – ska han få sitta i sin egen avföring, tills han får blodförgiftning?

Vad händer med en civilisation där överenskommelser med samhället inte gäller längre än de är gynnsamma för samhället?

Frågan om vad ett samhälle är ställs på nytt. Finns det ett värde i att vi människor samarbetar med varandra i någon slags överenskommelse? Många människor har tro, att om de först går i skola, sedan arbetar flitigt hela sitt liv, betalar skatt i ungefär 45 år, sparar ihop överskottet och vid mogen ålder köper ett hus, så finns det en överenskommelse med samhället att man då ska bli omhändertagen på sin ålders höst. Att man har ett värde i kraft av ett strävsamt liv, delvis ägnat åt "projektet samhället". Idag visar det sig att samhället ensidigt sagt upp överenskommelsen. Villkoren har omdefinierats. Nu ska man på nytt ska betala in i avgifter det man redan har betalat in i skatt under ett helt liv. Har man varit särskilt strävsamt och lyckats gnetta ihop till ett hus, räknas detta som förmögenhet och då får man betala högre vårdavgifter. Ibland så höga att man tvingas sälja huset och ge även dessa pengar till kommunen.

Det hade alltså varit förnuftigare för den enskilde att skattefuska, festa, upp pengarna på Mallorca,

inte tänka framåt utan leva totalt i nuet och sen skjuta sig själv i huvudet när han blev gammal.

Vad händer med ett samhälle som inte värderar ålderdomen? Vad händer med en civilisation där överenskommelser med samhället inte gäller längre än de är gynnsamma för samhället? Jag tror att alla religioner och ideologier, där det över huvud taget finns någon typ av sammanhängande moral-koder, av sammanhängande etik, statuerar att man ska värda ålderdomen. Jag tror – förutom att vi förmodligen blir lyckligare av det – att det är ett villkor för samhällets överlevnad, att man värderar ett livs totala samhälleliga insatser och står fast vid gjorda överenskommelser. Annars upplöses samhället i sina beståndsdelar, och cynismen och den råa styrkan blir enda lagen.

Ångrar ideell verksamhet

Själv märker jag dessa upplösningstendenser i mitt eget tänkande. Jag ångrar bittert de 16 år som jag ägnade åt ideell verksamhet och känner att jag helt enkelt var korkad. Jag borde ha ägnat mina krafter åt något helt annat. Att berika mig, exempelvis. Kunde jag idag lägga skattepengarna i madrassen skulle jag göra det. Ingen är det minsta tacksam för mina tidigare "samhälleliga" insatser. Om jag kunde tvinga den maktbärande eliten att avge ett omdöme om mitt liv – i synnerhet den kommunala – skulle det säkert bli att jag får skylla mig själv som varit så dum.

Nåväl, jag har lärt mig läxan, liksom hundratusentals andra människor i Sverige: mitt människovärde existerar endast så länge som jag kan producera i takt med tiden. Jag har numera sett till att jag har tillgång till en bösä. Men vad händer med ett samhälle där medborgarna river sönder kontraktet för att de känner sig bittert lurade?

MARGARETA NORLIN

Hittillsvarande inlägg i värdeseminarier: Knut Carlqvist 24/9, Jan-Ewert Strömbeck 8/10, Eric Friberg 24/10, Jan Anvard 8/11 och Ulf Himmelstrand 15/11. Bidrag till seminarier är välkomna. Kontakta redaktören per telefon eller e-post.

Få gillar Fo

Den italienska kultureliten gillar inte att Dario Fo fick nobelpriset i litteratur.

Nobelpriset sätter Sverige på världskartan, men inte alltid som det var tänkt. Nobelpriset till Dario Fo? Många blev häpna och en del riktigt upprörda. Peter Luthersson refererade häromdagen i SvD en tysk kritiker, som tyckte att var som att ge medicinpriset till uppfinnaren av inläggssulor. Vad säger man i Italien?

Kulturflisor

Konspirationstänkandet flödar ymnigt när det gäller nobelpriset. Flera italienare har envetet propagerat för att poeten Mario Luzi skulle få nobelpriset, det har talats om uppvakningar från italienska potentater och om att italienska kulturinstitutet i Stockholm har misskött sin uppgift, därför att han inte har fått det. Vilka blev då reaktionerna när Fo hedrades? I Italien är kulturlivet mer politiserat än i Sverige (eller kanske är det helt enkelt så att högern och mitten har en starkare ställning i kulturlivet?). Italienare tar gärna tillvara de chanser som ges till patriotism, men här har det uteblivit. Magasinet L'Espresso samlade nyligen ihop en del reaktioner från olika håll (23/10). Få var entusiastiska.

"Fördummade svenskar"

Parlamentarikern Lucio Colletti (Berlusconi parti, Forza Italia): "Det är inte möjligt, nobelpriset är ännu inte en del av kommunen Rom. Jag skulle vilja säga att svensarna har blivit fördummade av 35 års socialdemokrati." Författarna Fruttero och Lucentini har samlat sig till ett gemensamt uttalande: "Men vad har hänt med dem där svenskarna – är det en kollektiv idioti som kan skyllas på deras förträffliga Absolut vodka?" En annan säger att det är som om man skulle ha gett fysikpriset till Steven Spielberg. Åter andra vägrar tro på "Det är ett mistag!"

Några har aldrig hört talas om Fo. En annan anser: "Det logiska är att nästa gång ge litteraturpriset till Fantozzi" (Italiens motsvarighet till Kronblom). Inte ens författare som kan tänkas ha en del till övers för Fo är särskilt nöjda: "Han ägnar sig åt antiklerikalism på gottkopsnivå. Det är genant att nobelpriset gick till en så anarkonistisk författare", menar Vittorio Messeri.

Kur från nobelmani

Och Mario Luzi, som väntat så länge? En vän, författaren och journalisten Indro Montanelli, säger: "Jag hoppas att denna utnämning skall kurera min gamle vän Mario Luzi från hans nobelmani. Han känner sig sedan årtionden berövad priset och lyckas inte komma till ro med detta. Jag hoppas att han skall klara det nu, när han ser vem som utnämns."

Mario Luzi låter hälsa: *Ne ho pieno le scatole*. Alltså: Nu är jag trött på den här skiten.

FREDRIK STJERNBERG

FINANS
Vax F h
Postadress Box 7034
Besöksadress Kungälvsgat.
Redaktion Epost
Faks
Chefreda Jon Asber